

Zomrel Nicholas Rescher (1928 – 2024)

Foto: Wikimedia Commons

Deň pre Troji kráľmi, s veľkým zármutkom oznámilo Centrum filozofie vedy Univerzity v Pittsburghu,¹ že zomrel univerzitný profesor filozofie Dr. Nicholas Rescher (15. 7. 1928 – 5. 1. 2024), ktorý bol v období rokov 1981 až 1988 jeho riaditeľom. Profesor Nick Rescher zanechal po sebe neobyčajne rozsiahlu publikačnú filozofickú tvorbu s neuveriteľne širokým záberom skúmanej problematiky, počnúc logikou v jej rôznych podobách, ďalej epistemológiou, filozofiou vedy a technológiou, metafyzikou, metafilozofiou, ale aj filozofiou procesu, etikou a napokon aj sociálnou

filozofiou. Napísal viac ako 175 odborných kníh a viac ako 500 vedeckých článkov, esejí, kapitol alebo recenzií.² Táto obrovská produkcia dokonca viedla k rozširovaniu vtipu, že Rescher vlastne nie je jedna osoba, ale celý spoločenstvo autorov, ktorý je pomenovaný týmto menom, podobne ako svojho času kolektív francúzskych autorov prác z matematiky, pomenovaný menom Bourbaki (Rescher, Morgan 2020, 58). Rescher písal takmer o každej filozofickej téme a je pôvodcom alebo hlavným propagátorom viacerých dôležitých oblastí skúmania. Bol okrem iného významným zástancom a rozvíjateľom amerického „objektivistického“ pragmatizmu v smerovaní veľmi blízkom S. C. Peirceovi. Jeho dielo čerpá z idealizmu aj realizmu a kladie veľký dôraz na rozlišovanie medzi otázkami ontológie a epistemológie. Bol dôsledným kritikom niektorých foriem relativizmu. Rescherova práca má hĺbku a šírku, ktorá

¹ Online: <https://www.centerphilsci.pitt.edu/distinguished-university-professor-of-philosophy-professor-nick-rescher/>

² Zoznam knižných publikácií od 1960 do 2016:
<https://sites.pitt.edu/~rescher/PUBLICATIONS/Publications.htm>.
Žiaľ, v niektorých názvoch sa vyskytujú nepresnosti.

je medzi dnešnými filozofmi zriedkavá, a tvorivo zahŕňa antickú filozofiu, scholastiku, aj v jej arabskej tradícii, Leibniza,³ Kanta, Hegla, ale aj Whiteheada.

Nicholas Rescher sa narodil 15. júla 1928 v nemeckom meste Hagen vo Vestfálsku a ako desaťročný s rodičmi emigroval do USA. Bol jedným z mnohých amerických filozofov, ktorých život sa začal v inej krajine a ktorí potom dosiahli úspešnú kariéru v Spojených štátoch. Po bakalárskom štúdiu filozofie a matematiky na Queens College v New Yorku pokračoval od roku 1949 v štúdiu na Univerzite v Princetone, a tu získal v roku 1951 doktorát v odbore filozofia prácou o Leibnizovej kozmológii, a bol vôbec najmladším študentom (v 22 rokoch), ktorému sa to na tejto katedre podarilo (Rescher 2018, 114). Po skončení vojenskej služby pracoval pre spoločnosť Rand Corporation v oblasti matematiky. V rokoch 1957 až 1961 pôsobil na Lehighovej univerzite v Betleheme v Pensylvánii, potom prešiel na Univerzitu v Pittsburghu, ktorá pár rokov predtým prešla zásadnou transformáciou z „električkovej prímestskej školy“ na významnú akademickú inštitúciu (Rescher 2018, 224), kde získal v roku 1961 univerzitnú profesúru. V roku 1964 založil časopis *American Philosophical Quarterly*, ktorý bol vydávaný univerzitným vydavateľstvom. V rokoch 1980 až 1981 Rescher pôsobil ako vedúci katedry filozofie. V roku 1981 sa stal riaditeľom prestížneho Centra filozofie vedy. V júli 1988 Rescher odstúpil z funkcie riaditeľa a stal sa jeho predsedom. Rescher bol šéfredaktorom časopisu *American Philosophical Quarterly* a pôsobil v redakciách časopisov *Journal of Philosophical Logic* a *Journal of History of Philosophy*. Pôsobil ako predseda mnohých filozofických združení a bol nositeľom celého radu štipendií, čestných titulov a cien (Humboldtova cena, Helmholtzova medaila a mnohé iné). V roku 2010 daroval svoju filozofickú zbierku Hillmanovej knižnici.

O jeho filozofii bolo napísaných 14 kníh⁴ a jeho spracovaniam filozofických problémov sú venované takmer dve desiatky dizertácií.⁵ V roku 2010 Univerzita v Pittsburghu zriadila Fond Dr. Nicholasa Reschera na podporu katedry filozofie, ktorý udeľuje Cenu Nicholasa Reschera za prínos k systematickej filozofii. Prvým laureátom tejto ceny bol Rescherov bývalý študent Ernest Sosa.

---

³ Rescher bol celoživotným obdivovateľom filozofie G. W. Leibniza a zaslúžil sa o rekonštrukciu Leibnizovho stroja *machina deciphatoria*, predchodcu slávneho šifrovacieho stroja Enigma.

⁴ Pozri online: <https://sites.pitt.edu/~rescher/PUBLICATIONS/Books%20about%20Nicholas%20Rescher%E2%80%99s%20Philosophy.htm>

⁵ Pozri online:

<https://sites.pitt.edu/~rescher/PUBLICATIONS/Dissertations%20about%20Nicholas%20Rescher%E2%80%99s%20Philosophy.htm>

Od roku 2012 cena zahŕňala zlatú medailu a 25 000 dolárov (neskôr bola hodnota zvýšená na 30 000 dolárov). Medzi neskoršími laureátmi boli Alvin Plantinga, Jürgen Mittelstraß, Hilary Putnam, Ruth Millikan a Thomas Nagel. Keď Americká filozofická asociácia v roku 2018 inaugurovala svoju vlastnú Rescherovu cenu za systematickú filozofiu, Univerzita v Pittsburghu premenovala svoje ocenenie na Rescherovu medailu.

Ohlasy na jeho samostatné práce dosiahli počet vyšší ako tridsaťtisíc a jeho *h*-index dosiahol podľa databázy scholar.google.sk pre filozofov neveriteľnú hodnotu 86.⁶ Jeho práca o viachodnotových logikách (*Many-Valued Logic*) z roku 1969 spolu s reprintom dosiahla citovanosť vyššiu ako 1 300 a jeho článok *Methodological pragmatism*, publikovaný v časopise *Philosophy of Science* v roku 1978, má takmer 600 ohlasov. Na druhej strane je v istom zmysle poučné, že na niektoré jeho publikačné výstupy (je ich viac ako 100) nie sú v databáze registrované žiadne ohlasy a na mnohé iné (tiež je ich viac ako 100) je registrovaný len 1 alebo 2 ohlasy. Zrejme do korelácie medzi vedeckou kvalitou článku a počtom ohlasov vstupujú aj iné faktory, ktoré ju môžu posilniť alebo zoslabiť, či dokonca úplne limitovať k nule.

Čitateľ slovenskej *Filozofie* sa mohol v roku 1993 na jej stránkach oboznámiť s Rescherovou štúdiou *Hranice kognitívneho relativizmu* (*The Limits of Cognitive Relativism*) v preklade Marianny Oravcovej.

Mal som tú česť osobne sa s profesorom Rescherom stretnúť pred viac ako dvadsiatimi rokmi na jeseň roku 2003 pri návšteve Univerzity v Pittsburghu. Navštívil som ho na približne polhodinový rozhovor v jeho rozľahlej pracovni v známej Katedrále učenia.⁷ Hoci som čo-to z jeho prác vtedy už poznal, predsa som nemohol vedieť, ktoré mnohé jeho nápady a myšlienky ma budú neskôr inšpirovať v mojej vedeckej práci. Keby som to bol vedel, mohol som mu klásť iné otázky. Jeho skoršie práce o podmienkových súvetiach som, žiaľ, intenzívnejšie recipoval až po publikovaní monografie z roku 2007 (*Conditionals*). Práve jeho návrh vysvetlenia kontrafaktuálov ako skratiek úsudkov s absolútne ireálnou podmienkou a zamlčanými predpokladmi (Rescher 2007, 73 an), bol a je pre mňa stále inšpiratívny.

Je zaujímavé, že Rescher považoval inštrument logicky možných svetov za problematický a na rozdiel od Roberta Stalnakera (1968) a Davida Lewisa (1973) ho nepoužil ani pri prvej explikácii problematiky kontrafaktuálov (1960),

⁶ Pozri online: <https://scholar.google.sk/citations?user=cSTRzCAAAAAJ&hl=sk&oi=sra>

⁷ V tomto 42-poschodovom mrakodrape je aj 31 „národných učební“ a jednou z nich je aj Česko-slovenská učebňa (č. 113), ktorá je vyzdobená v duchu českých a slovenských kultúrnych tradícií.

a zotrval pri tom aj v ďalších prácach, čím zostal v tejto oblasti mimo hlavného prúdu. Je príznačné, že s istým zadostučinením mohol v záverečnej kapitole svojej knihy *Conditionals* konštatovať, že pod tlakom kritiky sa explanačná úspešnosť Lewisovho krajného modálneho realizmu (*strong modal realism*), ktorý ontologicky zrovnoprávňuje všetky možné svety s aktuálnym svetom, výrazne oslabila (2007, 197 an.). Úplne na záver vyslovil spokojnosť so svojím epistemickým prístupom opierajúcim sa o pojem reálneho sveta (2007, 215).

Jednu z jeho ranných prác *Logika príkazov* z roku 1966 (*The Logic of Commands*) intenzívne recipoval vo svojich prácach český logik Vladimír Svoboda (2013, 142 – 145). Rescher sa v tejto práci, ktorá nadväzovala na jeho spoločný článok s Johnom Robinsonom (1964), dosť odvážne postavil proti všeobecne uznanému (ale nie bezvýnimočnému) stanovisku, že dedukcia v úsudkoch, ktorých predpoklady obsahujú príkazy a záverom je príkaz, nedáva zmysel, keďže sa príkazy nepovažujú za pravdivé. Predložil príklady tzv. homogénnych úsudkov, v ktorých boli logicky korektne odvodené jedny príkazy z iných (1966, 77 an.), resp. zmiešaných úsudkov, ktorých premisy boli príkazmi a záverom bolo tvrdenie (1966, 92 an.).

V jednom z posledných publikovaných rozhovorov vyzdvihol niekoľko tém. Hovoril, že jedným z jeho hlavných záujmov bola úloha pravdepodobnosti v etike a pri meraní šťastia. Navrhol vzorec $\lambda = O - E$, podľa ktorého sa šťastie (*luck*) (subjektívne aj objektívne) má merať rozdielom medzi výsledkom (*outcome*) a očakávaním (*expectation*). V epistemológii sa hlásil k zástancom koherenčnej teórii pravdy. Na záver rozhovoru uviedol jeho obľúbenú anekdotu⁸ *Slepci a slon*, v podaní básne od amerického básnika a novinára Johna Godfreyho Saxeho. Ide o prerozprávajúci starý známy príbeh šiestich slepých mudrcov, ktorí sa prvýkrát išli oboznámiť so slonom. Jeden mudrc sa dotkol širokého boku a vyhlásil, že zviera je veľmi podobné stene. Druhý, ktorý ohmatal jeho kel, vyhlásil, že slon sa podobá oštepú. Tretí, ktorý vzal sloní chobot do rúk, ho prirovnal k hadovi, štvrtý, ktorý objal slona okolo nohy, si bol istý, že slon pripomína strom. Mávajúce ucho presvedčilo ďalšieho, že slon má podobu vejára, zatiaľ čo šiesty slepec si myslel, že má podobu lana, pretože slona chytil za chvost. Následná diskusia medzi nimi,

---

⁸ O jeho hlbokom zmysle pre intelektuálny humor svedčí aj jeho kniha *A Journey through Philosophy in 101 Anecdotes* (Rescher 2015), ktorá potvrdzuje starú pravdu, že je ľahšie písať zložitým štýlom o ťažkých problémoch, ale je ťažké o nich písať jednoducho, jasne, zrozumiteľne a s humorom.

keď každý mal svoju pravdu a pritom sa všetci mýlili, sa podľa Reschera podobá filozofovaniu.

Zrejme posledná kniha Nicholasa Reschera, ktorá vyšla za jeho života, *Ríša faktov* (*The Realm of Facts* 2021), a ktorú si so záujmom čítam, potvrdzuje jeho neobyčajný prehľad a čistý rozum aj vo veku filozofického matuzalema. Česť jeho pamiatke!

František Gahér

Literatúra

- Distinguished University Professor of Philosophy - Dr. Nicholas Rescher - The Center for Philosophy of Science. January, 2024. [Online.] *The Center for Philosophy of Science*. Available at: <https://www.centerphilsci.pitt.edu/distinguished-university-professor-of-philosophy-professor-nick-rescher/> Google Scholar: Nicholas Rescher. [Online.] Available at: <https://scholar.google.sk/citations?user=cSTRzCAAAA&hl=sk&oi=sra>
- LEWIS, D. (1973): *Counterfactuals*. Oxford: Blackwell.
- RESCHER, N. (1960): A Factual Analysis of Contrafactual Conditionals. *Philosophical Studies*, 11 (4), 49 – 54.
- RESCHER, N. – ROBISON, J. (1964): Can One Infer Commands from Commands? *Analysis* 24 (5), 176 – 179. DOI: <https://doi.org/10.2307/3327024>
- RESCHER, N. (1964): *Hypothetical Reasoning*. Amsterdam: North-Holland
- RESCHER, N. (1966): *The Logic of Commands*. New York and London: Routledge.
- RESCHER, N. (2007): *Conditionals*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- RESCHER, N. (2015): *A Journey through Philosophy in 101 Anecdotes*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- RESCHER, N. (2018): *A Philosopher's Story: The Autobiography of an American Philosopher*. London: LAP Lambert Academic Publishing.
- RESCHER, N. – MORGAN, J. (2020): Philosophical Purpose and Purposive Philosophy: An Interview with Nicholas Rescher. *Journal of Critical Realism*, 19 (1), 58 – 77. DOI: <https://doi.org/10.1080/14767430.2019.1695085>
- RESCHER, N. (2021): *The Realm of Facts: Aspects of Philosophical Realism*. Berlin and Boston: De Gruyter.
- STALNAKER, R. (1968): A Theory of Conditionals. In: Rescher, N. (ed.): *Studies in Logical Theory (American Philosophical Quarterly Monographs 2)*. Oxford: Blackwell, 98 – 112.
- SVOBODA, V. (2013): *Logika pro Pány, Otroky a Kibice (filozofický průvodce světem deontické logiky)*. Praha: Academia.
- University of Pittsburgh: Rescher's publications. [Online.] Available at: <https://sites.pitt.edu/~rescher/PUBLICATIONS/Publications.htm>